

NORMALIZACE (JEŠTĚ) NESKONČILA? NAD NOVOU BIOGRAFIÍ GUSTÁVA HUSÁKA

MATĚJ TREPEŠ

Předvánoční knižní trh v roce 2017 obohatila rozsáhlá biografie z pera mladého historika Michala Macháčka (nar. 1986), věnovaná jedné z emblematických postav normalizace a česko(-)slovenských dějin 20. století vůbec, Gustávu Husákovi. Jedná se přitom o jeden z prvních rozsáhlejších moderních portrétů čelných komunistických představitelů a již proto je třeba knihu přivítat.¹

Biografie představuje obecně vzato jeden z nejnáročnějších historických žánrů, neboť badatel stojí před dvěma silně rizikovými úskalími: buď, že se mu objekt jeho biografického zájmu „rozpustí“ v líčení doby a jejích proměn (a stane se tak spíše určitou ilustrací obecnějších historických procesů), anebo obráceně, že vystoupí do popředí natolik, že zcela zastíňuje i podstatné dobové změny. Celkově lze říci, že Macháčkova práce v tomto ohledu ob stojí se ctí, i když v některých partiích více či méně tíhne k druhému zmíněnému pólu.

Recenzovaná kniha vychází z historikova mnohaletého a (měřeno prací samou) poctivého a systematického primárního výzkumu a práce s velkým množstvím tuzemské i zahraniční sekundární literatury. Publikace vychází z Macháčkovy disertační práce, obhájené v roce 2017 na FF UK v Praze, s podtitulem, který představuje jeden z klíčů pro pochopení náplně a strukturování jeho monografie: „Gustáv Husák. Politická biografie se zvláštním zřetelem k česko-slovenským vztahům ve 20. století“. Do centra svého zájmu tedy Macháček situoval Husáka coby „homo politica“ a jeho příběh sledoval pod zorným úhlem vývoje vztahů Čechů a Slováků prakticky po celé 20. století – stačí si zde uvědomit, že Gustáv Husák zastával vysoké politické funkce jak na počátku, tak i na konci československého socialistického experimentu. Důležité je zde rovněž připomenout, že části Husákova života byly námětem též bakalářské a diplomové práce Michala Macháčka – v nich se věno-

1 Za zdařilé pokládám práce J. Pákové, portrétyující Václava Kopeckého (Demagog ve službách strany. Portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého. Praha 2009), resp. o Štěpánu Plačkově (Jan Kalous: Štěpán Plaček. Život zpravodajského fanatika ve službách KSČ. Praha 2010) – jde o ovšem dnes o již méně známé figury, resp. újeji specializované biografie (Plaček). Opomenout zde nelze řadu prací Jiřího Křestana, věnovaných Zdeňku Nejedlému. Významné desiderium, spočívající v absenci alespoň základního přehledu o životech a dějinném účinkování předních komunistů, by aktuálně měl alespoň zčásti po letech příprav konečně zaplnit chystaný Biografický slovník vedoucích představitelů KSČ (ÚSTR v koedici s nakladatelstvím Academia).

val časově ohraničenějšímu období, totiž Husákovi jako „buržoaznímu nacionalistovi“.² Disertační projekt chronologicky vzato rozšířil záběr Macháčekova zájmu oběma směry na celý Husákův život, byť ne zcela rovnoměrně (k tomu viz níže). Celkem autor biografie strávil bádáním o Husákovi, jak sám připomíná, devět let – tedy zhruba právě období, které strávila hlavní persona biografie za zamřížovanými okny.

Za jeden z hlavních a velkých kladů recenzované práce pokládám rozsah a hloubku práce s prameny, díky čemuž práce přináší mnoho nových fakt a souvislostí, a podstatně tak rozšiřuje naše poznání o komplikovaných dějinách česko(-)slovenského 20. století. Nahlédneme-li do seznamů pramenů a literatury, zjistíme, autor čerpal z celkem 34 různých archivů, českých i zahraničních (a v nich pracoval s desítkami archivních souborů) – zvláště přínosné a cenné je tu využití, resp. vůbec proniknutí do ruských archivů (zejména RGANI – v něm měl Macháček mj., na základě souhlasu příbuzných, možnost studovat Husákův osobní spis, vedený Mezinárodním oddělením ÚV KSSS),³ hovořil s více než třicítkou pamětníků (od bývalých špičkových politiků jako L. Štrougala či P. Colotky přes řadu bližších i vzdálenějších příbuzných G. Husáka /zde stojí za výslovnou zmínku zejména jeho syn Vladimír Husák/ až po řadu historiků). Díky navázání kontaktů s rodinou získal přístup do „rodinného archivu GH“, zahrnujícího pozůstalost G. Husáka a Magdy Husákové – Lokvencové. Podobně rozsáhlý je seznam publikovaných pramenů a odborné literatury, přičemž autor neopomenul ani nepublikované kvalifikační práce, resp. (zejména současnou) filmovou, televizní a divadelní produkci. Rozsáhlost a kvalita použité pramenné báze je tedy jednoznačně plusem.

Dalším kladem práce je přívětivý, místy až publicistický styl autorova psaní, díky němuž se práce (alespoň pro historika již s určitým „předporozuměním“) vcelku dobře čte. Vezme-li knihu do ruky „průměrný čtenář“, může ho ovšem místy odrazovat složitější výstavba textu, obsáhlejší líčení detailů nebo různé odbočky a následné návraty, jako i faktografická nabitost textu. Plusem je nepochybně rovněž i velké množství doprovodného obrazového materiálu, který byl získán z různých zdrojů, včetně dosud nevytěžených a privátních (např. Husákův rodinný archiv aj.), jenž plasticky doplňuje líčení hlavního toku textu.

Samotné jádro textu je vystavěno v zásadě chronologicky a kopíruje jednotlivé etapy Husákova života, které Macháček propojuje s konvenčně uznávanými mezníky politických dějin. Sledujeme tak postupně, řečeno se starým bestsellerem Viliama Plevzy, všechny hlavní Husákovy „vzestupy a pády“: dětství v Dúbravce (původ, rodinné zázemí), následně středoškolská a vysokoškolská studia v Bratislavě

2 Srov. „Gustáv Husák (do r. 1951) se zvláštním zřetelem ke slovenskému buržoaznímu nacionalismu“ (bakalářská práce, FF UK, Praha 2009); rozšířeno v rámci diplomního projektu „Gustáv Husák v kauze slovenského buržoazního nacionalismu“ (FF UK, Praha 2011). Obě práce jsou k dispozici v digitálním repozitáři závěrečných prací Univerzity Karlovy (<https://is.cuni.cz>).

3 Viz recenzovaná publikace, s. 578 (RGANI, f. 5, op. 109, d. 11997–12025).

(a jeho velmi aktivní angažmá v pestré paletě studentských spolků a sdružení, sblížení s KSČ a postupně se prohlubující zapojení do její činnosti); účinkování za 2. světové války (od zdrženlivého vyčkávání po významnou roli v rámci SNP) a návazně mocenský vzestup za 3. republiky a v počátcích komunistického režimu, kauzu „buržoazního nacionalismu“ a Husákovo věznění, úspěšné úsilí o komplexní rehabilitaci a návrat do vrcholné politiky, Husákův obrat v roce 1968 z (umírněného) reformátora v normalizátora, roli místopředsedy v čele KSČ i státu, mocenský pád v roce 1989 a závěr života. Závěrem se Macháček zamýšlí nad limity „národního komunismu“ a úspěšností Husákovy politické dráhy a připojuje zvláštní kapitolu o různých diskurzech (politicko-historických) a jejich zobrazování Gustáva Husáka.

Aktivní politické angažmá Gustáva Husáka zabírá plochu více než půlstoletí, během něhož se měnila doba i Husák sám. Publikace poměrně plasticky ukazuje, že tu máme co do činění s řadou „tváří“ hlavního hrdiny, přičemž hlavní povahové a charakterové rysy se biografovi podařilo přesvědčivě vykreslit. Patří k nim zejména houževnatost, vytrvalost, značné sebevědomí (možná až sebestředný egoismus), přesvědčení o svých nadprůměrných schopnostech a historickém poslání (Macháček v této souvislosti opakovaně hovoří o hrdinově „mesianismu“), vášni pro politiku (biograf zde činí opakovaně analogie s E. Benešem), ale i určité osobní tvrdosti a nesmlouvavosti (k sobě i okolí – jistá citová plochost zde zřejmě souvisí s brzkým úmrtím matky), sklony k demagogii, oportunním změnám názorů (nejviditelněji v „krizovém období“ 1968–1969), mocichtivost a obratně manipulátorství. Zajisté se přitom jednalo o schopného, talentovaného muže s nadprůměrným intelektem a širokým rozhledem; klíčový zlom u stárnoucího Husáka jeho biograf spojuje s tragickou smrtí Husákovy druhé manželky Viery (říjen 1977) a krizí, která tehdy na Husáka dolehla (problémy s alkoholem, následná celková apatičnost a rezignace).

K recenzované publikaci lze zformulovat některé kritické výhrady, které je možné strukturovat v zásadě do tří vzájemně provázaných okruhů:

1) Vnitřní nevyváženost práce z kvantitativního a zejména kvalitativního hlediska

Námětem disertačního projektu, potažmo z něj vycházející knižní biografie, je „životaběh“ Gustáva Husáka jako celek, od kolébky po hrob. Jak již bylo řečeno, aktivní zasahování Husáka do veřejného a politického dění pokrývá plochu od 30. do sklonku 80. let 20. století, tedy více než půlstoletí – Husák byl aktivně a ve vysoké funkci účastníkem počátku i konce komunistického režimu. Pozornost, kterou autor věnuje jednotlivým „tvářím“ svého hrdiny, resp. dílčím obdobím, přitom rozhodně vyvážená není. Značnou a zevrubnou pozornost věnuje Macháček líčením osudů Husáka od jeho mládí, počátkům veřejné a politické činnosti, úloze v komunistickém odboji za 2. světové války a jeho roli ve Slovenském národním povstání, v mnohém informačně bohaté a nové jsou i kapitoly o poválečném vývoji a Husákově úloze v prosazování komunistického mocenského monopolu, jedním z vrcholů knihy pak jsou partie o Husákově zatčení a věznění; plasticky vykresluje i jeho úsilí

o rehabilitaci a návrat na mocenské výsluní v „krizovém období“ 1968–1969. Z práce samé i některých doplňujících vyjádření autora⁴ je zřejmé, že „nejpřitažlivější“ je pro něj Husák jako energický politický praktik, když své schopnosti a vlastnosti dovedl využít v SNP, krizích 1948 i 1968–1969 (1971).

O stárnoucím Husákovi a „jeho“ normalizaci, jejímž se stal symbolem, se toho ovšem z práce dozvídáme méně. Platí to kvantitativně (období normalizace a závěru Husákova života líčí autor na asi 100 stranách, předchozí období na 400 stránkách), tak i kvalitativně, takže tato část biografie vyznívá spíše jako určitý nástin. S Husákovým nástupem do čela strany i státu by se přitom měla proměnit i optika – zatímco do té doby je oprávněné a zcela logické koncentrovat se na hlavní postavu v kontextu doby, se zásadní změnou jejího mocenského postavení by měla být pozornost obrácena spíše na širší analýzu doby (tedy tzv. normalizace) a právě na tomto základě objasnit Husákovu roli a jeho dějinné účinkování v ní.

Skutečnost, že těžiště zájmu Macháčka je jinde než v Husákově pozdním období, je patrné i z jeho přípravných prací, které v rámci zpracovávání biografie postupně publikoval a v různě modifikované podobě pak do knihy zapojil:⁵ autor k tématu uveřejnil celkem 8 různých textů k různým aspektům Husákova života, avšak v zásadě z období do února 1948, a oproti tomu pouze jediný k pozdějšímu období (k volbě Husáka prezidentem).⁶ Pro VI a zejména VII část knihy se tak do značné míry ztrácí dřívější přednost Macháckovy práce, totiž kontextualizace a propojení Husákových osudů s jednotlivými etapami dějin Slovenska (Československa) a práce vyznívá ploše. Jedním z důvodů (což lze zjistit i pohledem do použité literatury) může být i horší stav historiografické zpracovanosti normalizačního období, i tak se ovšem bylo možné některými pracemi inspirovat a toto období prohloubit. Určitým paradoxem tak je, že právě jedno z období, které nakladatelství Vyšehrad k propagaci tohoto titulu používá (totiž Husák coby „povstalec, politický vézeň i stárnoucí normalizátor“), čemuž odpovídá i vizuál přebalu knihy (Husák jako místopředseda vlády 1968) i úvodní obrázky (oficiální portrét prezidenta Husáka, Husákova karikatura z Listů z konce roku 1989) – se trochu mýjí s těžištěm práce a potenciální čtenář tím tak může být mírně zklamán.

Části knihy po dubnu 1969 biograf koncentruje na rozbory Husákova postavení v rámci vedení KSČ, nastiňuje rozdělení předsednictva ÚV KSČ na (menšinové) „realisty“ a „dogmatiky“ i závislost na sovětské podpoře a tedy omezený manévrovací prostor, v důsledku něhož se Husákovi ve výsledku nepodařilo prosadit své

4 Viz např. rozhovor M. Macháčka pro Lidové noviny (Šťastný, Jiří: Husák, symbol i normalizátor, který musel bojovat se Sověty a miloval párky (uveřejněno 23. 10. 2017), (https://www.lidovky.cz/husak-symbol-i-normalizator-ktery-musel-bojovat-se-sovety-a-miloval-parky-1tr-/zpravy-domov.aspx?c=A171220_102404_In_domov_sij [15. 5. 2018]).

5 Odkazují v tomto směru na seznam na s. 574 publikace a dále na bibliografii autora, zachycenou v Bibliografické databázi HiÚ AV ČR (<https://biblio.hiu.cas.cz>).

6 Srov. Macháček, Michal: Podivná jednotka. Gustáv Husák a mocenskopolitické zápas v KSČ na příkladu prezidentské otázky (1969–1975), Soudobé dějiny 22, 2015, č. 3–4, s. 299–347.

názory a návrhy. Tím se však do značné míry reprodukuje již známá Husákova obhajoba z rozhovorů s Viliamem Plevzou a tato analýza nejde na dřevě věci. Husák nepochybně musel mít a využívat k udržení své mocenské pozice řadu formálních i neformálních vazeb, které vertikálně i horizontálně uplatňoval. Jaká vlastně byla Husákova pozice v Praze? Je zřejmé (a Macháček to obecně uvádí), že jiná než v Husákovi důvěrně známé Bratislavě, v níž se (s mírnou nadsázkou řečeno) znal „každý s každým“ a Macháček např. v druhoválečných partiích detailně ukazuje na složitý propletenec osobních vztahů, který Husáka uchránil před drastičtějšími tresty.⁷ Otvírají se zde i další otázky, např. otázka rozdílného průběhu normalizace v české a slovenské části federace, Husákova hodnocení a vztahu k těmto procesům, role „federálních Slováků“ apod.

Z tematického hlediska zde celá řada témat zůstává takřka nedotčena, např. lze zmínit Husákův vztah k opozičnímu hnutí (pouze zcela okrajově zmíněna Charta 77, dopis Václava Havla /1975/ vůbec ne), revizi čísteK v KSČ i společnosti („pracovně-politická hodnocení“) na prahu 70. let, anebo oblast mezinárodní politiky – zde měl generální tajemník a prezident své nezastupitelné místo, navíc je třeba připomenout, že Ján Husák, Husákův syn, sám v resortu zahraničních věcí více než desetiletí působil.⁸ Jen málo se toho ovšem čtenář dozví i o obrysech Husákovy „realistické“ politiky, o jeho politických představách, záměrech a cílech. Jako by známý vzhled stárnoucího muže za tlustými skly brýlí, zafixovaný v paměti české (slovenské jinak) společnosti, byl i metaforou jeho (ne)aktivity a izolovanosti, a celé normalizační období spíše nutným dopovězením životního příběhu, v němž však již bylo vše důležité dříve vykonáno (např. Štrougalovi v říjnu 1988 směřovaný Husákův výrok: „Já nevím, co tady bude zítra.“). Tím není řečeno, že by tato část práce neobsahovala zajímavé momenty, o poměrech ve vedení strany a státu např. dobře vypovídá mimochodem zmíněný detail, že si Husák uschoval (a v rodinném archivu dodnes jsou k dispozici) účtenky za krmivo pro svého psa – údajně z obav z možného nařčení ze zneužívání hradních peněz; celkově však zpracování normalizačního období za předchozími částmi práce pokulhává.

2) Teoreticko-metodologický rámec (rámce) biografie

Příčinou některých problematických rysů biografie je také zvolená metoda práce. Sám autor se úvodem stručně hlásí ke klasickému pojetí historického pramene, poněkud skepticky se staví (ovšem jen v obecné rovině deklarovaným) „inovativním metodologicko-teoretickým přístupům“, jejichž praktické využití

7 Zásadní zde byla role Imricha Karvaše, intervenujícího v Husákův prospěch u ministra Alexandra Macha, ale lavírování je patrné i na dalších justičních osobách (např. u žalobce Júlia Viktorého či soudce Vojtecha Hetényiho).

8 Srov. např. DejmeK, Jindřich – Němeček, Jan – Michálek, Slavomír: Diplomacie Československa II. Biografický slovník československých diplomatů (1918–1992). Praha 2012, heslo Ján Husák, s. 375–376. Macháček tuto okolnost vůbec nezmiňuje.

a přínos pokládá v řadě případů za samoúčelné; svoji vlastní metodu označuje jako „kombinaci narativního a výkladového přístupu“ na základě „pocitivé analýzy“.⁹ Určité inspirace si autor přibírá spíše utilitárně a „ad hoc“ (např. práci N. A. Berďajeva „Komunismus a křesťanství“ při interpretaci sváru staré katolické a nové komunistické víry).

Tato metoda navazuje na již dlouhodoběji deklarované a zastávané postoje Michala Macháčka (obdobně např. v diplomním projektu Macháček uváděl, že v jeho práci převažuje „pozitivistický a analytický přístup“).¹⁰ S autorem je třeba souhlasit v tom ohledu, že samoúčelné výkladové rámce neznamenají faktický poznávací přínos, na straně druhé však mohou (při vhodné volbě) pomoci při interpretaci pramenů, otevřít nové perspektivy a souvislosti. V daném konkrétním případě by mohly např. přispět k určitému odlehčení místy velmi hutného textu, kdy se tu a tam v záplavě historických faktů ztrácí podstatné a pro čtenáře je náročnější udržet hlavní vývojové linky vyprávěného příběhu. S ohledem na vícečetnost a soupeření různých identit v osobnosti Gustáva Husáka (např. klíčová otázka „nacionalismu“ a „internacionalismu“, složité vymezení hranice mezi ideologickou zaslepeností a čistým mocenským pragmatismem, „víra katolická a komunistická“) by se nabízel některý ze sociálněvědních přístupů zaměřených právě na identity. Podobně by práci obohatilo zakomponování širšího výkladu o komunistické ideologii a jejím vývoji¹¹ – a provázání s otázkou Husákovy „komunistické víry“ a ideologické pevnosti.¹² Připomínka nesnižuje zřejmý faktografický přínos práce, upozorňuje jen na některé nevyužité možnosti, které by ji mohly prohloubit a zpřehlednit.

3) Nenastolované otázky a otazníky nad Husákovým životem, odstup od celkového hodnocení osobnosti

S předcházejícím bodem lze provázat námitku, vztahující se k Macháčkově interpretaci Husákovy života jako celku i některých jeho uzlových momentů. Ve svém celku je Macháček ke svému hrdinovi velmi shovívavý, příliš jej nekritizuje, spíše na některých místech brání (zejména proti někdy paušální polistopadové kritice coby symbolu normalizace); v závěru práce nastiňuje základní obrazy Husáka, k žádnému se ale nepřiklání. Pozitivistický přístup a snaha nechat promlouvat fakta jakoby sama o sobě však má určité limity, neboť některé (nezodpovězené) otázky zůstávají nevyslovené a nad nimi.

9 Recenzovaná publikace, s. 22n.

10 Abstrakt diplomové práce M. Macháčka „Gustáv Husák v kauze slovenského buržoazního nacionalismu“, viz digitální repozitář prací Univerzity Karlovy.

11 Jako inspirace (psaná ovšem ze západního pohledu) by zde mohla posloužit např. práce Furet, Françoise: *Mínulost jedné ilúzie. Esej o ideji komunizmu v 20. storočí*. Bratislava 2000.

12 Retrospektivně zajímavá (i když je zřejmě třeba brát ji s určitou rezervou, vzhledem k tehdejší vztahům s GH a názorovému vývoji po roce 1989) je poznámka Jana Fojtíka, podle něhož „byl Husák zapálený a věrný komunista, ale v ideologické oblasti se zase tolik neorientoval“ (recenzovaná publikace, s. 49, pozn. 89).

Příkladem otázek, které autor dostatečně nenastoluje a tedy ani nezodpovídá, je např. cesta Husáka pod křídla komunistického hnutí. Je sice zřejmé (a Macháček to také tematizuje), že zde svoji roli sehrával jeho nuzný původ a socioekonomické faktory, psychologické vlivy (osobnostní rysy, smrt matky v raném dětství), nicméně Husák nebyl prvorepublikovým systémem perzekvován: dostalo se mu možnosti získat špičkové střední i vysokoškolské vzdělání (včetně stipendií), na studiích jej podporovali příslušníci tehdejší elity (od faráře Antona Moyše po Antonína Lokvence, otce Magdy Lokvencové) – Husák tedy v prvorepublikovém období rozsáhle profitoval z demokratických poměrů. Podobně při jeho jinak zdůrazňované kritičnosti a bystrosti není zřejmé, jak se Husák vyrovnával s informacemi o skutečné povaze režimu stalinského Ruska, které byly v liberálně-demokratickém Československu v meziválečném období k dispozici.¹³ Podobně rozporuplné jsou jinak silné partie o Husákově vyšetřování a věznění – je velmi obtížné pochopitelné, proč Husák (v kontextu již rozjetých politických procesů v rámci východního bloku s vnitrostranickými „spiklenci“) ani ve vězení na KSČ nezanevřel a sverepě pokládal svoji neutěšenou situaci ne za aplikovaný důsledek a nedělitelnou součást praxe režimů sovětského typu (na jehož nastolování v tuzemsku se svou politickou činností sám podílel), ale za „omyl“ a „individuální selhání“ jednotlivých konkrétních osob. Paradoxně pak lesk politického vězně 50. let (a účastníka SNP) dovedně využil k opětovnému vzestupu ve 2. polovině 60. let – aby sám politické procesy v období normalizace roztácel.¹⁴

Gustáv Husák byl politikem vícera tváří, biografie je ale ve výsledku nedostatečně propojuje. U Husáka se kontinuálně vyskytuje amalgám ideologické zaslepenosti a politické bezkrupulóznosti, touhy po moci stůj co stůj, kdy se hranice mezi nimi někdy nalézá a definuje dost těžko; ale i při ideologické předpojatosti Husák jako politický praktik a „realista“ kupř. správně tušil, že režim, který spoluvytvářel, se koncem 80. let ubírá směrem k implozi. Vůči Husákovi by proto bylo na místě být kritičtější, práce v některých partiích příliš přebírá jeho perspektivu a neudrzuje si od něj žádoucí odstup. Koncentrace na hlavního hrdinu někdy vede k redukci i zásadního jiného dění (např. v roce 1968 československo-sovětská jednání v Černé nad Tisou a Bratislavě).

V množství faktů se místy trochu ztrácí linka česko-slovenských vztahů, resp. úžeji národnostní politiky uvnitř KSČ („nacionalismus“, „internacionalismus“). Kniha přesvědčivě ukazuje, že Gustávu Husákovi nečinilo přílišné obtíže (jako mládežnickému funkcionáři) po změně politiky Kominterny ve 30. letech rázem přejít i v jeho vlastní činnosti od „třídy proti třídě“ k vytvoření „lidové fronty“ (Blok pokrokového a demokratického studentstva), obdobně ač „národní komu-

13 Tuto otázku Macháček stručně přechází, viz recenzovaná publikace, s. 56.

14 Tuto otázku M. Macháček také netematizuje, pokud pomíneme zmínky o neúspěšně navrhované amnestii a brzdění jednoho z politických procesů počátkem normalizace, viz s. 421–422 recenzované publikace.

nista“ respektoval zájmy Sovětského svazu (válečná kauza „sovětské Slovensko“), velmi dobře je tematizováno účelové využívání národnostní karty za 3. republiky a následný rychlý obrat a opětovná snaha posílit pravomoci slovenských národních orgánů. „Buržoazní nacionalismus“ Husáka uvrhl na léta do vězení, ale byla to opět národnostní karta, která Husáka vynesla na sklonku 60. let opět na vrchol moci; po přesunu do Prahy mu ovšem nečinilo potíže sotva vzniklou podobu česko-slovenské federace vzápětí opět vyprázdnit. Až příliš je z toho zřejmé utilitární využívání národnostní problematiky. Hluběji tematizovat by bylo možné i další dílčí témata, např. u vystudovaného právníka Husáka jeho vztah k (socialistickému?) právu – nejde přitom jen o jeho počínání za únorové krize na Slovensku (která na rozdíl od Prahy neproběhla ani formálně legalisticky¹⁵), ale obdobně čistý nebyl (právně vzato) ani pozdější proces odstavování Ludvíka Svobody, resp. Husákova volba prezidentem vzápětí po jeho sesazení (otázka počátku běhu jednoroční lhůty při zdravotní nezpůsobilosti prezidenta vykonávat úřad – nelze ji počítat retroaktivně).¹⁶ Rovněž otázka (de)kumulace funkcí názorně ukazuje značnou Husákovu názorovou pružnost (otázka se ovšem za „perestrojky“ obrátila naopak proti němu), stejně jako jeho rychlé „přeorientování se“ během moskevských jednání v srpnu 1968. Vystupuje tu před námi muž mnoha tváří, ale především setrvalý pragmatik moci.

S ohledem na rozsah a faktografický charakter biografie se v ní občas vyskytují některé věcné chyby – např. není pravdou, že by Husák maturoval „nepovinně z němčiny“ (s. 69), jak je zřejmé i z faksimile protokolu o maturitní zkoušce Gustáva Husáka (s. 70–71),¹⁷ podobným omylem je „přesmyčka“ ohledně „další návštěvy Gorbačova v Praze“ v dubnu 1988 (ve skutečnosti jej obráceně navštívil Husák v Moskvě), viz s. 484–485.¹⁸ Některé drobné chyby pak jsou na vrub redakčního zpracování.¹⁹ Těchto i oněch chyb však není mnoho a celkově jde o marginálie.

15 Problém nelze zcela odsunout srovnáním se např. se vznikem Československa, které by při plném respektu k platnému právu také nevzniklo – podstatný je zde při hodnocení charakter (hodnotové založení) nastupujícího režimu („Ostatně tak to chodí v krizových situacích. Kdyby byly striktně dodržovány zákony, nevzniklo by ani Československo.“ Viz Perknerová, Kateřina: Historik Michal Macháček: Husák si myslel, že to s kremelskými dědky uhraje. *Pražský deník*, 10. 3. 2018, s. 12).

16 Michal Macháček zde hovoří (v návaznosti na konzultace s Jánem Gronským) o „svévolném protústavním politickém činu“, byť méně významnému z hlediska společenské nebezpečnosti (s. 449).

17 Nepovinný kurz němčiny Husák navštěvoval v oktávě a známku si pouze přál uvést na celkové vysvědčení, písemnou i ústní maturitní zkoušku však skládal z francouzštiny.

18 Na oficiální návštěvě SSSR dlel Gustáv Husák ve dnech 11.–14. dubna 1988, v rámci programu jednal s M. S. Gorbačovem; srov. např. Suk, Jiří a kol.: *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985–1990*. Praha 1999, s. 31. Zdroj, na který se autor na tomto místě odvolává (Zadorožňuk, Ella G.: *Gustáv Husák a Michail Gorbačov od apríla do apríla (1987–1988)*). In: *Gustáv Husák. Moc politiky – politik moci*. Bratislava 2013, zde na s. 928), správně hovoří o Husákově návštěvě v Moskvě na pozvání prezidia Nejvyššího sovětu SSSR.

19 „Do ztracena“ míří např. indexový odkaz na poznámku pod čarou „169“ na s. 72.

„Normalizace v našich myslích neskončila,“ poznamenal Michal Macháček v jednom rozhovoru,²⁰ poukazuje i ve své knize (s odkazem na Josefa Pekaře) na to, že jedním z dědictví Husákovy normalizaci jsou určité přežívající myšlenkové vzorce v české společnosti (a kontrastně odlišná recepce Husákovy osobnosti na dnešním Slovensku); dnešní Čech je mnohem více potomkem Husáka než Václava Havla, podobně jako česká společnost 1918 mentálně podprahově tíhla spíše k obrazu mocnáře než k T. G. Masarykovi. V názoru na „nekončící“ normalizaci se Macháček dílem shoduje i s historiky jinak metodologicky orientovanými.²¹ Přes výše uvedené parciální připomínky a výhrady je třeba závěrem konstatovat, že jde o dílo velmi přínosné, které podstatně rozšiřuje naše poznání o řadě témat dějin 20. století, jež si získalo zaslouženou pozornost v České republice i na Slovensku a zařadí se k základním pracím jak v žánru historické biografie, tak dějin KSČ. Lze si přitom jen přát, aby právě Michal Macháček dále přispěl k prohloubení reflexe česko(-)slovenské normalizace i dalšími pracemi, zacílenými na osobnost Gustáva Husáka. K normalizaci a Husákově roli v ní ještě nebylo řečeno zdaleka poslední slovo...

Macháček, Michal: Gustáv Husák, Vyšehrad. Praha 2017, 632 s.

20 Perkerová, Kateřina: Historik Michal Macháček: Husák si myslel, že to s kremelskými dědky uhraje. *Pražský deník*, 10. 3. 2018, s. 12 (též na https://www.denik.cz/z_domova/michal-machacek-normalizace-v-nasich-myslich-neskoncila-20180310.html [15. 5. 2018]).

21 Srov. např. Normalizace ještě neskončila (rozhovor Michala Pullmanna s Josefem Chuchmou). In: Kolář, Pavel – Pullmann, Michal: *Co byla normalizace? Studie o pozdním socialismu*. Praha 2016, zde s. 191–201.